

System politických stran v Indii

René Zavoral

Indický systém politických stran je bezesporu velmi zajímavým fenoménem, který stojí za to podrobit bližšímu zkoumání. Důvodů je samozřejmě hned několik. Prvním z nich je skutečnost, že se tento systém svou podobou v letech 1952–1996 zcela vymykal závěrům výzkumu Maurice Duvergera, který se v 50. letech pokusil o nalezení jisté korelace mezi volebním systémem a podobou stranického režimu. Duverger shrnul svá „pozorování“ do tří základních tezí, které dodnes bývají v odborné literatuře označovány za tzv. Duvergerovy zákony.¹ První Duvergerův postulát dává doporučení volebnímu systému za vinu usnadnění zavedení a udržování systému četných, rigidních (tedy disciplinovaných), nezávislých a obvykle stabilních stran. Dvoukolový většinový systém sice také tihne k režimu více než dvou relevantních stran (tedy k multipartismu), ale podle francouzského politologa jsou tyto strany spíše pružné (tedy méně disciplinované), závislé a relativně stabilní. Třetí Duvergerův zákon pak hovoří o napomáhání jednokolového většinového systému k ustavení bipartismu, a tím i k alternaci dvou velkých nezávislých stran. V indickém politickém kontextu však tento Duvergerův závěr naráží na problémy. Ačkoli je pro volbu členů dolní komory federálního indického parlamentu používán právě jednokolový většinový systém v té podobě, v jaké jej známe z britské politické a volební praxe, nemůžeme indickou politicko-stranickou formu v letech 1952–1996 v žádném případě nazývat bipartismem (a platí to i dnes). Naopak šlo o systém predominantní strany, v němž se jen sotva mohlo hovořit o jakékoli alternaci stran u moci. Právě proto je nutné zdůraznit limitovanost vlivu technického faktoru, jímž volební systém bezesporu je, na podobu stranické soustavy. Toho si byl vědom i sám autor výše uvedených tezí.

Dalším důvodem pro bližší zkoumání indické stranické soustavy je skutečnost, že se podoba tohoto stranického systému začala postupně měnit. Jisté kořeny změn je vidět již na přelomu 80. a 90. let. To, že dnes jen stěží můžeme hovořit o systému predominantní strany, který byl pro Indii typický právě v letech 1952–1996 (ačkoli již v období 1991–1996 toto označení značně pokulhává, a proto je možná lepší hovořit o mezidobí převahy Indického národního kongresu, v němž je již patrný jistý bipolarismus a tripolarismus), je reálnou politickou skutečností. O jaký systém politických stran tedy v současné Indii jde? Je to, či není multipartismus se třemi póly? Na tyto otázky se pokusím odpovědět v následující stati.

Stručný nástin indické politické struktury

Oficiální název téměř miliardou obyvatel osídlené indické federace je *Indická republika* (hindsky *Bhárátíja ganarádžja*). Indie, jež svou nezávislost na Velké Británii vyhlásila 15. 9. 1947, je uníí dvaceti pěti států a sedmi svazových teritorií. Indie, která je jedním z významných členů Commonwealthu, se sama ve své Ústavě, kterou přijalo Ústavodárné shromáždění 26. 11. 1949 a která oficiálně vstoupila v platnost 26. 1. 1950,² proklamuje jako suverénní, demokratická a sekulární republika s parlamentní formou vlády.

Podle Ústavy je hlavou exekutivy (stejně jako v každém jiném parlamentním zřízení) *prezident*. Ten je volen na pětileté období Volebním sborem, který se skládá ze zvolených členů obou komor indického federálního parlamentu a ze zvolených zástupců zákonodárných shromáždění jednotlivých států. Prezident může mj. vyhlásit v zemi výjimečný stav, pokud je přesvědčen, že je země nebo jakákoli její část ohrožena buď válkou, vnější agresí, nebo ozbrojeným povstáním. Pokud v nějakém státě indické unie dojde k porušování

ústavních pravidel, pak může převzít buď všechny, nebo pouze nějakou funkci ve vládě daného státu. Dalším významným článkem výkonné moci v Indii je funkce viceprezidenta. *Viceprezident* je volen na pětileté období a z podstaty svého úřadu je též předsedou horní komory celoindického parlamentu. Je volen Volebním sborem složeným z členů obou komor parlamentu na základě proporčního volebního systému, respektive jednojmenného přenosného hlasování.³

Skutečnou exekutivní moc však v unii vykonává vláda, respektive *Rada ministrů*. Podle článku 74 odstavec 1 indické Ústavy je v čele vlády premiér, který poskytuje prezidentovi rady a doporučení, jimiž by se měl prezident ve svém jednání a v naplňování svých ústavních povinností řídit. Rada ministrů je kolektivně odpovědná dolní komoře indického parlamentu. Je složena z jednotlivých rezortních ministrů, z tzv. ministra pro záležitosti jednotlivých států unie (v rámci vlády má zvláštní postavení) a z náměstků ministrů. Premiér předkládá všechna vládní rozhodnutí týkající se spravování celoindických záležitostí, jakož i všechny návrhy zákonů prezidentovi.

Zákonodárna moc je v rukou celoindického bikamerálního parlamentu. Horní komora má název *Sněmovna států*⁴ (*hindsky Rádžja Sabha*) a tvoří ji 245 zákonodárců. V této horní komoře jsou reprezentovány jednotlivé státy indické unie, a to nikoli paritně, ale podle jejich velikosti s tím, že každý stát zde musí mít alespoň jednoho zástupce. Přitom 233 členů je voleno nepřímou, jsou tedy voleni zvolenými členy státních zákonodárných shromáždění v jednotlivých státech unie. Reprezentanti svazových teritorií jsou voleni též nepřímou, avšak speciálně vytvořenými volebními sbory pro jednotlivá svazová teritoria. Všichni zákonodárci jsou voleni na základě proporčního volebního systému, respektive na základě systému jednojmenného přenosného hlasování. Jsou voleni na dobu šesti let s tím, že se každé dva roky obměňuje jedna třetina z nich. Zbývajících 12 členů této horní komory je pak jmenováno prezidentem, který je vybírá z řad odborníků z oblasti literatury, vědy, umění a sociálních služeb. Horní komora je ze své povahy a na základě Ústavy nerozpuštělná.

Dolní komora celoindického parlamentu se nazývá *Sněmovna lidu* (*hindsky Lók Sabha*). Tato sněmovna čítá v současné době 545 mandátů, kdy 530 z nich je určeno pro státy unie, 13 pro svazová (někdy též federální) teritoria a 2 členy jmenuje prezident z řad anglo-indické komunity, je-li přesvědčen, že tato komunita není v dané sněmovně adekvátně zastoupena. Není-li Sněmovna lidu předčasně rozpuštěna, pak je její normální a Ústavou dané volební období pětileté. Poslanci jsou voleni v 543 jednomandátových volebních obvodech na základě prosté většiny. Jde tedy o jednokolový většinový volební systém.

Všechny návrhy zákonů vyžadují souhlas obou komor federálního parlamentu, avšak v případě schvalování návrhů zákonů finančního charakteru rozhoduje vždy pouze usnesení Sněmovny lidu. Ačkoli se může zdát, že postavení obou komor je ve své podstatě rovněžné a rovnocenné, je pravdou, že dolní komoře je zpravidla přikládána větší váha a významnost, a to už vzhledem k formě volby poslanců, která je přímá, a proto je vyjádřením vůle indických voličů.

Mocenská struktura v jednotlivých dvaceti pěti státech unie v podstatě kopíruje federální strukturu. V čele každého státu stojí *guvernér*, který je jmenován indickým prezidentem, a proto je i jeho reprezentantem v daném státě. Ačkoli je oficiální hlavou exekutivy v daném státě, opravdová výkonná moc je v rukou *státního ministerského předsedy*, jenž stojí v čele *státní Rady ministrů*. Ta je v různých státech unie tvořena různými politickými subjekty (či různými vládními koalicemi) a je vždy odpovědná příslušnému zákonodárnému sboru. Tento sbor je pak v každém jednotlivém státě unie představitelem legislativní moci, a proto může státní Radě ministrů vyslovit nedůvěru. Každý stát unie má vlastní ústavu, která však nesmí být v rozporu s federální Ústavou. Přitom právo doplňovat celoindickou Ústavu má pouze parlament federální. V jednotlivých státech unie probíhají do státních legislatur volby (volební systém si jednotlivé státy vybírají samy). Stranická struktura těchto *státních zákonodárných sborů*, a proto i struktura státního vládního orgánu závisejí na

místních rozdílech. Roli hraje zejména etnická a náboženská struktura daného státu, ale i historický kontext. Zmíněné rozdíly mezi jednotlivými státy se však projevují i na federální úrovni, a to díky způsobu, jakým jsou voleni poslanci do Sněmovny lidu. Správa sedmi svazových teritorií podléhá speciálním ústavním normám a liší se od struktury politické moci ve státech unie.

Snad je zbytečné dodávat, že hovoříme-li v indickém kontextu o *národní úrovni*, pak máme vždy na mysli úroveň celoindickou, tedy federální. Užíváme-li však pojmu *státní*, pak máme na mysli úroveň, kterou bychom za jiných okolností nazvali regionální úrovní.

Indická politická současnost po volbách v roce 1998

Od 25. 7. 1997 stojí v čele Indické republiky osmasedmdesátiletý prezident Kočeril Rámán Nárájanan, který ve funkci vystřídal bývalého prezidenta Šarmu. Viceprezidentem, tedy i předsedou Sněmovny států je od 16. 8. 1997 Krišan Kant (71 let).

V roce 1998, v době od února a prakticky až do června,⁵ proběhly v Indii předčasné volby do Sněmovny lidu, které byly od roku 1952, kdy se poprvé volilo do této dolní komory samostatné a nezávislé Indie, v pořadí již dvanáctými všeobecnými (nikoli státními) volbami. Řádných celoindických federálních voleb bylo v historii nezávislé Indie vyhlášeno deset, ale politická nestabilita v letech 1989–1991 a 1996–1998 si vyžádala konání dalších dvou mimořádných hlasování. Příčinu vypsání předčasných parlamentních voleb v roce 1998 lze najít vlastně již v roce 1996, kdy se konaly jedenácté volby do Sněmovny lidu. Jejich výsledkem bylo totiž vytvoření snad vůbec nejfragmentovanější dolní komory v dějinách indické samostatnosti. Těmito volbami skončila téměř padesátiletá etapa permanentních volebních vítězství Indického národního kongresu (INC). Naopak volebního úspěchu dosáhly subjekty, které mu již od počátku 80. let silně šlapaly na paty. Vítězem se stala Indická lidová strana (BJP), která spolu se svými spojenci získala nejvíce mandátů. Kongres skončil se ziskem pouhých 139 mandátů na třetím místě. Druhým nejsilnějším subjektem se stalo účelové koaliční uskupení Sjednocená fronta.

BJP se nepodařilo najít pro svou vládu dostatečnou podporu poslanců Sněmovny lidu. Nakonec podporu prezidenta Šarmy i dolní komory parlamentu získala vláda tvořená Sjednocenou frontou. Tento kabinet tvořený koalicí téměř třinácti naprosto odlišných subjektů však neměl ve Sněmovně lidu nadpoloviční většinu, a proto byl plně závislý na vůli Kongresu. Ten k toleranci této vlády donutil pouze společně sdílený odpor k Indické lidové straně a snaha zabránit jí v nástupu k moci. Ihned však bylo jasné, že tato konstelace sil a rozložení politické moci nemohou dlouho vydržet.

Během roku 1997 se Kongres dvakrát odvrátil od vlády a nepodržel ji při hlasování o důvěře, které v obou případech iniciovali právě představitelé INC. První krize byla zažehnána velmi rychle. Sjednocená fronta se s INC dohodla na sestavení nové vlády, tvořené opět pouze Sjednocenou frontou. Kongres se spokojil s výměnou Déve Gaudy ve funkci premiéra osobou Indry Kumára Gudžrála. Druhá krize nastala v listopadu 1997 po zveřejnění zprávy nezávislé komise vyšetřující okolnosti vraždy bývalého premiéra a předsedy INC Rádžíva Gándhího. Součástí této zprávy byla i zmínka o tom, že strana *Telugu Desam*, která byla součástí vlády Sjednocené fronty, byla do této vraždy zapletena. Ministerský předseda Gudžrál odmítl požadavek Kongresu na vystoupení strany *Telugu Desam* z vládní Sjednocené fronty. Výsledkem pak byl pád jeho vlády, rozpuštění Sněmovny lidu prezidentem Nárájananem na počátku prosince 1997 a předčasné volby v roce 1998.

Výsledky voleb v roce 1998 potvrdily prognózy, které před konáním hlasování existovaly. Jasným vítězem se stala Indická lidová strana, protože získala 179 mandátů a spolu se svými spojenci dokonce 264 křesel. To představuje historický úspěch pro tuto politickou stranu, která si od voleb v roce 1996 polepšila o celých 70 mandátů. Potvrdil se rovněž předpoklad, že se druhým nejsilnějším politickým subjektem stane Indický národní kongres. INC získal 141 mandátů a spolu se svými spojenci dohromady 167 křesel. Asi největ-

ším překvapením voleb byl totální propad patnáctičlenné levostředové koalice Sjedenocené fronty.⁶ Ta se sice stala třetím nejsilnějším subjektem ve volbách v roce 1998, ale zisk pouhých 96 mandátů ve srovnání s volbami v roce 1996, kdy získala 179 křesel, je možné označit spíše za volební katastrofu.

Stejně jako ve volbách v roce 1996 však žádná ze stran nezískala nadpoloviční většinu ve Sněmovně lidu, tedy 273 míst. Nejbliže k žádané majoritě byla samozřejmě BJP, musela však na svou stranu přetáhnout menší neutrální (a především státní) strany. Díky svému regionálnímu charakteru tyto strany většinou získávají velmi málo křesel (od jednoho do devíti, např. jeden mandát získalo 12 stran z celkového počtu 39 stran majících své zastoupení v dolní komoře, počítám-li i 15 stran, které formují Sjedenocanou frontu), a proto bylo nutné získat podporu co nejvíce z nich. Prezident Nárájanan, který se spolu se svou chotí také voleb zúčastnil,⁷ apeloval na politiky všech stran s tím, že sestavením vlády pověří toho, kdo bude schopen v dolní komoře získat nadpoloviční většinu. Mezi INC a koalici Sjedenocaná fronta (užívá se zpravidla zkratka UF z anglického překladu – *United Front*) proběhla horečná jednání o sestavení tzv. sekulární koalice, která by zabránila nástupu BJP k moci. Tato iniciativa ztroskotala poté, kdy dvě integrální součásti UF oznámily, že se nebudou podílet na koalici s Kongresem.

Aby byla ukončena doba povolební nejistoty, jmenoval nakonec prezident Nárájanan předsedou vlády předáka BJP Atala Bihářího Vádžpejího, jemuž se podařilo na svou stranu získat i menší neutrální regionální subjekty v dolní komoře. Ten pak předložil prezidentovi své návrhy, jež hlava indické unie akceptovala. Vádžpejího slavnostní složení přísahy 19. 3. 1998 se stalo historickým momentem v dějinách svobodné Indie. Vzápětí po ministerském předsedovi složili přísahu i ostatní členové nového kabinetu, který tvoří 42 ministrů reprezentujících 17 politických stran. Nový premiér Vádžpejí totiž musel při sestavování vlády nabídnout určitý počet křesel tolika stranám, chtěl-li, aby jeho vládě byla vyslovena ve Sněmovně lidu důvěra. Tuto důvěru pak nová Rada ministrů, v níž byl Vádžpejí premiérem a zároveň ministrem zahraničních věcí, získala 28. 3. 1998. Pro novou vládu nakonec hlasovalo 274 poslanců, proti bylo 261. Kabinet, který tak prošel v dolní komoře o pouhý jeden hlas, se však u moci udržel pouhých třináct měsíců.

Sedmnáctého dubna letošního roku byla totiž Vádžpejího vládě vyslovena v dolní komoře indického parlamentu nedůvěra. Příčinou tohoto hlasování byl odchod jednoho ze sedmnácti koaličních partnerů BJP – strany AIADMK z indického státu Tamilnádu. Této politické formaci se nepodařilo prosadit výrazné změny v rezortu obrany ani ve velení armády, a tak odvolala své dva ministry a přidala se na stranu opozičních subjektů. Odchodem AIADMK ztratila Vádžpejího vláda většinu ve Sněmovně lidu a nedůvěra jí byla vyslovena jen díky jednomu hlasu (výsledek hlasování o nedůvěře vládě byl 270 pro, 269 proti).

Po vyslovení nedůvěry podal premiér Vádžpejí rezignaci celého kabinetu prezidentovi Nárájananovi. Ten demisi přijal, ale zároveň požádal lídra Indické lidové strany, aby zemi spravoval až do sestavení nové vlády.

V době od 17. do 26. 4. 1999 probíhala řada jednání o nalezení kompromisu v sestavení nové vlády. Jednání se všemi šefy relevantních politických subjektů vedl jak prezident Nárájanan, tak i předsedkyně Indického národního kongresu Soňa Gándhiová (jen upozorňuji, že INC spolu se spojenci disponoval v dolní komoře pouhými 145 křesly), která se pokusila vyjednávat i s komunisty, jimž za podporu vlády INC nabídla post ministerského předsedy přímo šefovi indických komunistů Bassuovi. Její jednání však nakonec žádné ovoce nepřinesla. I přesto, že Vádžpejí stále přesvědčoval prezidenta o podpoře své vlády ze strany bývalých koaličních partnerů, a tak operoval počtem 270 poslanců, kteří by jeho nový kabinet podpořili, prezident rozpustil dolní sněmovnu. Indii tak čekají za poslední tři roky již třetí volby, které se uskuteční podle rozhodnutí volební komise na konci září a na počátku října, tj. tak, aby nová sněmovna mohla zasednout již 21. října tohoto roku.

Podle názorů mnoha analytiků je Indie chronicky nemocnou zemí. Letos ji tedy za poslední tři roky čekají třetí volby a ve stejném období půjde již o šestou vládu. Nejzřetelnějším

problémem indické politické scény je krátkozrakost dvou relevantních politických formací – INC i BJP –, neschopných se nejen v novém politickém prostředí adaptovat, ale ani reflektovat změny, které se na indickém politickém nebi dějí. A tak vlastně o osudu nejlidnatější demokracie na světě rozhoduje plejáda regionálních stran, kterých zpravidla bývá v parlamentu až kolem padesáti.

Již teď je jisté, že z voleb opět nevzejde jasný vítěz. INC se svou předsedkyní a zároveň kandidátkou na premiérský post Soňou Gándhiovou (ta mimochodem byla v poslední době stále častějším terčem útoků kvůli svému italskému původu, protože indické občanství získala teprve v 80. letech jako manželka Rádžíva Gándhího), ale i BJP v čele s Vádžpejím budou muset opět vyčkávat, jakých výsledků dosáhnout menší státní strany. Ty pak buď jednotlivě podpoří vládu jedné z relevantních politických sil (s jednou z nich vytvoří třeba i koaliční vládu), anebo se pokusí o sjednocení v podobném duchu, jako tomu bylo v případě Sjednocené fronty, a o převzetí vládní odpovědnosti do svých rukou.

Stranicko-politická soustava v Indii

Klasifikace indických politických stran

V současné Indii lze nalézt 654 politických stran. Z tohoto ohromného počtu politických subjektů je však registrováno a oficiálně uznáno pouze 42 stran, z nichž sedm je označováno za *strany národní* (tedy celoindické, federální) a 35 za *strany státní* (tedy regionální).⁸ Těchto 42 stran je pak obecně označováno za strany oficiálně uznané. Zbývajících 612 politických subjektů je zařazováno do kategorie stran registrovaných, ale neuznaných, a proto se neúčastní ani federálních, ani státních voleb. Tato klasifikace stran se v Indii řídí jasně formulovanými pravidly, která jsou většinou obecně respektována.

Registrovaná a oficiálně uznaná strana je ta, která je politicky aktivní nepřetržitě alespoň pět let a která získala v posledních volbách do Sněmovny lidu alespoň 4 % mandátů, nebo alespoň 3,33 % mandátů v regionálních volbách do příslušného státního legislativního sboru. Národní stranou je pak taková strana, jež je podle výše uvedených podmínek registrovaná a oficiálně uznaná nejméně ve čtyřech státech indické unie.

Nejprve bych se rád alespoň stručně zmínil o státních stranách. *Státní strany*, ačkoli jsou uznanými v méně než čtyřech státech unie, hrají podstatnou a důležitou roli i na celoindické úrovni. Jsou to zpravidla subjekty, které reprezentují určitou oblast, konkrétní stát, či více států unie. Jsou to strany, které jsou pro daný stát typické (existují třeba pouze v něm) a politicky relevantní. V takovém státě, v němž působí pro daný region typická státní strana (navíc prosazující zájmy tohoto státu), je pak většinou vláda tvořena buď pouze touto státní stranou, anebo tato státní strana tvoří místní vládní koalici s jiným subjektem (často i s národní stranou). Vzhledem k volebnímu systému do Sněmovny lidu, kdy kandidáti stran soutěží v jednomandátových obvodech, pak dochází k tomu, že ve volebních obvodech, jež se nacházejí na územích států, kterým dominují státní strany, vítězí právě zástupci těchto státních stran. Tyto státní strany sice získávají zpravidla velmi málo mandátů, nicméně to, jak je důležité jejich postavení i na federální úrovni a jak je důležité s těmito státními stranami spolupracovat, dokazuje i dnešní vládní koalice BJP s dalšími 16 politickými subjekty, jimiž jsou právě tyto menší státní strany. A právě tyto strany a jejich poslanci často rozhodují o tom, bude-li vládě vůbec vyslovena důvěra.

K prominentním státním stranám patří zejména:

* *Telugu Desam* (TD), Telugská zemská strana, vznikla v roce 1982. Jde o typickou stranu státu Andrapradéš. Ve Sněmovně lidu je v současné době zastoupena dvanácti poslanci a v horní komoře zasedá osm jejich zástupců. Tato levicově orientovaná strana v současnosti tvoří jednobarevnou vládu státu Andrapradéš.

* *Asám Gana Parišad* (AGP), Asámská lidová strana, byla založena v roce 1985. Jde o významnou státní stranu státu Asám, kde je vládnoucí stranou. Ve Sněmovně lidu dnes

tato strana hinduistických komunalistů nedisponuje žádným mandátem, ale ve Sněmovně států je zastoupena jedním poslancem.

* (*Jammu and Kashmir*) *National Conference* (NC) (i v indickém prostředí strana užívá anglický název), Národní konference. Tento subjekt typický svými socialistickými idejemi a odporem k hinduistickému komunalismu vznikl již v roce 1938. Jde o vládní stranu ve státě Džammú a Kašmír. V dolní komoře celoindického parlamentu ji reprezentují tři poslanci a v horní komoře hájí její zájmy také tři poslanci.

* *Shiromani Akali Dal* (SAD), Akalská lidová strana, působí již od roku 1920. Jde o významnou stranu státu Pandžáb, kde spolu s BJP dnes tvoří místní vládní koalici. Na federální úrovni disponuje osmi mandáty ve Sněmovně lidu, ale v horní komoře není v současnosti tato strana hájící zejména zájmy komunity indických Sikhů zastoupena.

* *Drávida Munnétra Kařaham* (DMK), Drávidská pokroková federace, *All-India Anna Drávida Munnétra Kařahan* (AIADMK), Anninova celoindická drávidská pokroková federace,⁹ *Tamil Manila Congress* (TMC), Tamilský kongres. Všechny tyto strany jsou významnými státními stranami ve státech Putučéri a Tamilsko. DMK je v současnosti jedinou vládní stranou v Tamilsku, ve státě Putučéri je vláda paradoxně tvořena Indickým národním kongresem. Všechny tři subjekty se vyznačují centristickou a komunalistickou rétorikou hájící tamilské zájmy. DMK vznikla v roce 1949, v dolní komoře je zastoupena šesti poslanci a ve Sněmovně států disponuje dvěma křesly. AIADMK byla založena v roce 1972 coby odštěpená větev DMK. Tento subjekt reprezentuje ve Sněmovně lidu 18 poslanců a v horní komoře jeho zájmy hájí 12 zákonodárců. Vznik TMC spadá do roku 1996. Toto bývalé tamilské křídlo Indického národního kongresu disponuje jak v dolní, tak i horní komoře indického parlamentu třemi mandáty.

* (*All-India*) *Forward Bloc* (FB), (Celoindický) Pokrokový blok, vznikl již v roce 1939. Tato významná státní strana Západního Bengálska dnes sice není v tomto státě vládní stranou (místní vláda je tvořena levicovou koalici komunistických a socialistických sil), avšak je v tomto regionu velmi důležitým faktorem. V dolní i horní komoře federálního parlamentu je reprezentována dvěma poslanci.

Státních stran je samozřejmě ještě hodně, ale výše uvedené jsou asi nejpodstatnějšími, neboť jsou většinou vládními stranami v daných státech unie, a tak hrají i na federální úrovni významnou roli.

Za národní (tedy celoindické) politické strany jsou na základě výše uvedených kritérií označovány následující subjekty:

- * *Indian National Congress* (INC), Indický národní kongres,
- * *Bhárátija Džanata Párti* (BJP), Indická lidová strana,
- * *Communist Party of India-Marxist* (CPI-M), Komunistická strana Indie – marxistická,
- * *Communist Party of India* (CPI), Komunistická strana Indie,
- * *Džanata Dal* (JD), Lidová strana,
- * *Bahujan Samaj Párti* (BSP), Strana utlačovaných mas,
- * *Samata Párti* (SAP), Sjednocenecká strana.¹⁰

Indický národní kongres (INC)

Současné postavení v indickém parlamentu: INC je nejsilnější opoziční stranou. V dolní komoře její zájmy hájí 141 poslanců, ve Sněmovně států pak 83 poslanců (tři z toho byli nominováni prezidentem).

*Postavení INC ve státech unie:*¹¹ Kongres je v současnosti vládní stranou ve státech Manípur, Meghálaja, Mízorám, Nágsko, Goa, Madhjapradéš a Putučéri. Z toho vyplývá, že nejlepší pozici si tato strana z regionálního hlediska udržuje především ve východní Indii.

Stručný vývoj strany: INC je nejstarší indickou politickou stranou, která byla založena indickou inteligencí (zpravidla vzdělanou v anglických školách) v roce 1885. Tato strana měla původně podporovat ideu vzájemné spolupráce Indů s Brity. Začátkem 20. let se celo-

národním vůdcem Kongresu stal Mahátmá Gándhí, jenž se do své vlasti vrátil jako advokát z Jižní Afriky v roce 1914. Ačkoli se v rámci strany objevila řada frakcí, vedení zůstalo pevně v rukou tradiční gándhiovské skupiny, která se stala konzervativnější. Jejím politickým cílem bylo sice také získání nezávislosti na Britech, avšak postupnou a ústavní změnou bez jakéhokoli revolučního boje.

Po získání nezávislosti Indie v roce 1947 byl Kongres jedinou celoindickou politickou stranou. Vládu sestavenou z většiny členů INC vedl Džávaharlál Néhrú. Po Gándhího smrti v roce 1948 a po smrti lídra pravicového křídla Kongresu S. V. Patéla se právě zásluhou Néhrúa stočila politická orientace INC výrazně doleva. Tato levicová orientace je Kongresu dodnes vlastní. V prvních federálních volbách v samostatné Indii dokázal Kongres zúročit svou prestiž hegemonní složky národněosvobozeneckého hnutí a svou vůdčí pozici z počátečních dní budování nezávislého státu. Z celkových 479 mandátů v dolní komoře připadlo na INC 377 (!). Ve volbách v roce 1957 pak na něj připadlo 359 křesel ze 482 mandátů a Kongres se opět stal vládní stranou, a tak potvrdil své predominantní postavení. Indický národní kongres vedený Néhrúem pokrýval neuvěřitelně široký ideový prostor a byl skutečně specifickou formací „mnoha tváří“ s flexibilní a pragmatickou politikou. V dalších volbách v roce 1962 získal INC ve Sněmovně lidu 358 mandátů ze 491 křesel. Musel však zaujmout jisté nové pozice, neboť se na celoindické úrovni začala postupně etablovat pravicová liberální strana Svobody (*Swatantra*). Ta se tehdy jevila jako nejdynamičtější pravicový subjekt, což nutilo Kongres k jistému novému manévrování na indické stranicko-politické scéně. Po Néhrúově smrti v roce 1964 se lídrem INC stal Lál Bahadúr Šástrí, který však skonal o dva roky později.

Dalekosáhlé konsekvence pro další evoluci indické stranické soustavy i celé politické obce měl první vážný spor uvnitř samotného Kongresu. Po Šástrího smrti se do čela federální vlády vyhoupla Néhrúova dcera Indíra Gándhiová. Ta stála v rámci Kongresu v čele progresistického křídla, jež bylo podporováno levicovým filosocialistickým proudem uvnitř INC. Proti této formaci stála konzervativní a spíše „pravicová“ frakce s názvem Syndikát. Toto křídlo tvořila zejména „stará garda“ kongresových vůdců v čele s M. Désáim. Nejen tento vnitřní konflikt se pak podepsal i na výsledku voleb v roce 1967, kdy INC získal 279 křesel z 515 mandátů. I když byl stále nejsilnější formací na celoindické scéně, tento výsledek poukázal na jeho značné oslabení a na expanzi především malých pravicových opozičních formací (Strana svobody, ale i *Džansangh* – Indický lidový svaz). Federální postavení INC se začalo zhoršovat v důsledku procesu fragmentace regionálních odnoží INC, jejich frakce se často počaly stavět proti „mateřské“ straně a vytvářet i protikongresové koalice v některých státech. V tomto období ztratil Kongres parlamentní většinu a následně i postavení vládní strany v řadě států (např. Kérala, Tamilsku či Uríse).

Po volbách v roce 1967 následovalo vyhrcození protikladných stanovisek uvnitř INC, v létě roku 1969 se vyhranily dva bloky. Tato situace vyústila v rozkol INC na INC(R) („rekvírovaný“ či „vládní“ Indický národní kongres v čele s Indírou) a na INC(O) (proti-indírovský Kongres – Organizace). V dalším politickém vývoji se lépe dařilo INC(R), který v předčasných volbách v roce 1971 získal 351 křesel z 517 možných, zatímco INC(O) získal pouze 16 mandátů. Od roku 1972 však již bylo možné pozorovat pokles popularity a prestiže „vládního“ INC, a to díky korupci a nepotismu, k nimž často Kongres inklinoval.

V roce 1975 bylo soudní cestou prohlášeno za neplatné zvolení Indíry v parlamentních volbách z roku 1971, a to z důvodu užití ilegálních postupů (nedovolené používání státních prostředků a zaměstnanců v kampani). Gándhiová zvolila cestu represe a v Indii vyhlásila výjimečný stav. V té době došlo k velkému odlivu sympatizantů Indíry a jejího Kongresu.¹² Toto autoritářské období (1975–1977) bylo ukončeno v březnu 1977 federálními volbami do Sněmovny lidu, v nichž byl „vládnoucí“ Kongres poražen opozičním blokem *Džanta*.¹³ Tato opoziční formace získala 295 mandátů, zatímco na INC(R) připadlo pouze 152 z celkových 540 křesel. Po této volební porážce došlo v rámci INC(R) k dalšímu

frakčnímu rozkolu. Od „rekvírovaného“ INC se oddělilo proindírovské křídlo, a to zformovalo vlastní „paralelní“ formaci – „Indířin“ Indický národní kongres – INC(I).

Volby o tři roky později (1980) opět přinesly pro Kongres příhodné výsledky. INC(I) v nich získal 353 z 528 křesel. INC(I) velmi vytěžil zejména z rozlištěnosti opozice i vládního hnutí *Džanta*. Navíc mu také napomohl návrat k původní kongresové rétorice néhrúovského typu. Vítězství ve federálních volbách mj. poskytlo Indířinu INC příležitost a prostředky k odstranění nekongresových vlád v jednotlivých státech a k následné obnově převahy INC(I) na většině regionálních (státních) politických scén (s určitými výjimkami). Nesouhlas se zavražděním Indíry Gándhiové sikhskými atentátníky v roce 1984 a vlna sympatií k Rádžívu Gándhímu nejen jako k členovi a pokračovateli néhrúovské dynastie, nýbrž také jako k představiteli nového sociálně-politického „modernizačního“ trendu byly hlavními příčinami volebního úspěchu INC(I) ve federálních volbách v roce 1984. Kongres vedený Rádžívem dosáhl bezprecedentního vítězství, když se mu podařilo v dolní komoře získat rekordních 414 mandátů z 541 možných. Ale ani tehdy se strana nevyhnula tradičním nectnostem, korupci a nepotismu. K úpadku Kongresu koncem 80. let přispěl také velký úplatkářský skandál.

Tato diskreditace Indířina INC pak ovlivnila další politické dění v zemi. INC(I) sice ve federálních volbách v roce 1989 získal nejvíce mandátů (197 z 529), došlo však ke zformování menšinové koaliční vlády Národní fronty (šlo o účelový slepenec různorodých stran) podporované zvnějšku BJP a komunisty. Vzhledem k vládní impotenci této menšinové vlády byly vypsány na květen 1991 předčasné volby. Do jejich průběhu však zasáhla další smutná událost; 21. 5. 1991 byl tamilskými atentátníky zavražděn Rádžív Gándhí. To se samozřejmě podepsalo na výsledku voleb. INC(I) z 510 křesel získal 227. Sympatie k zavražděnému vůdci přinesly Kongresu nezanedbatelné zisky, což této straně umožnilo zformovat menšinovou vládu, již se za použití různých metod podařilo postupně přeměnit ve vládu de facto většinovou.

Po smrti Rádžíva Gándhího se předsedou Kongresu i vlády stal Nárásimhá Ráo, který uskutečnil řadu zejména ekonomických reforem (snížení etatismu, demonopolizace řady sektorů ve státě, liberalizace v povolování zahraničních investic apod.). Snad právě tato „pravcovost“ premiérových reforem byla příčinou volebního neúspěchu v roce 1996. Indická veřejnost a zejména pak ta část, která s INC sympatizuje, není zřejmě na tyto „pravičácké“ metody Kongresu zvědavá a přeje si spíše levicovou politiku néhrúovského typu. Po volebním nezdaru v roce 1996 byl Ráo nahrazen Késarím. Ten však na svou funkci rezignoval ihned po zveřejnění výsledků předčasných voleb v roce 1998. Od března 1998 stojí v čele dnes nejsilnější opoziční strany Soňa Gándhiová, vdova po zavražděném Rádžívu Gándhím, čímž po určité pauze (od roku 1991 do roku 1998, kdy byli lídry INC nečlenové néhrúovské dynastie Ráo a Késarí) Kongres opět navazuje na éru, kdy v jeho čele stáli členové dynastie Gándhí–Néhrú.

Indická lidová strana (BJP)

Současné postavení v indickém parlamentu: BJP, kterou snad jako jedinou stranu v celoindickém kontextu můžeme označit za pravicovou stranu (ačkoli je užívání pojmů pravice a levice v indickém prostředí velmi ošidné), je nejsilnější politickou formací a jako taková tvoří i současný vládní kabinet. Ve Sněmovně lidu disponuje 179 mandáty a spolu se svými spojenci pak 264 mandáty, ve Sněmovně států je zastoupena 45 reprezentanty.

Postavení BJP ve státech unie: Indická lidová strana dnes tvoří jednobarevné vlády ve státech Utarpradéš, Rádžastán, Dillí a Gudžarát. Ve státech Maharáštra, Harijána, Pandžáb a Himáčalpradéš je pak součástí vládních koalic. Významnou pozici má tedy zejména na severu a západě Indie, avšak v posledních parlamentních volbách získala řadu hlasů i na jihu země.

Stručný vývoj strany: Vznik této politické strany, jejíhož nástupu k moci se mnoho pozorovatelů obávalo, spadá do dubna 1980. Byla zformována během dezintegračního procesu

uvnitř Lidové strany (*Džanata Párti*), který probíhal v letech 1979–1980. Ideově tento subjekt navázal na Indický lidový svaz (*Džansangh*),¹⁴ jehož ideologie se opírala především o odkaz indické tradice a dovolávala se principů staroindické kultury. Na základě těchto idejí BJP ráda používá heslo „jedna země, jedna kultura, jeden lid“. I z toho je patrné, že jde o hinduistickou komunalistickou stranu, která je pro své názory často označována za nacionalistickou a extremistickou, a to především za své protimuslimské a protizápadní postoje. Tato strana byla také zapletena do incidentu, jenž se odehrál v roce 1992 v městečku Ajodhya ve státě Uttarpradéš. Tehdy došlo ke zdemolování muslimské mešity ze 16. století hinduistickými militantními nacionalisty. BJP pak žádala, aby na tomto místě byl vybudován hinduistický chrám, protože toto místo má i pro hinduistickou víru určitý význam. V období vlády *Džanty* (1977–1980) byla BJP jako frakce Lidové strany i v této vládě zastoupena. Ministrem zahraničí tehdejší vlády byl totiž Atal Bihári Vádžpečí, dnešní ministerský předseda, a ministrem pro vysílání a informace Lál Kišínčad Advání, jeden z předáků BJP a dnešní ministr vnitra.

Ve volbách v roce 1984 získala BJP sice pouze dva mandáty, ty ale představovaly téměř 19 milionů hlasů. Významným politickým protivníkem INC se BJP začala stávat již v roce 1989, kdy ve federálních volbách do dolní komory celoindického parlamentu získala již 85 křesel. Od roku 1989 do roku 1991, kdy se konaly předčasné volby, zvnějšku podporovala menšinovou vládu Národní fronty. BJP se začala postupně stávat nejdynamičtějším článkem federální stranické soustavy, což bylo podmíněno jak rozšiřováním její voličské základny, tak charakterem nacionalistického projektu s pozoruhodnými integračními ambicemi, jehož nositelem byla tato formace, aspirující již v tomto období na roli „velké“, „hlavní“ politické strany. Ve volbách v roce 1991 získala BJP 119 křesel a v řádných volbách o pět let později již zvítězila. Tehdy se vlády nedočkala, a tak si musela (ovšem s ještě větší gloriolou) volební úspěch zopakovat v roce 1998.

Tentokrát již vládní kabinet utvořila. Indická lidová strana byla v posledních federálních volbách do Sněmovny lidu v roce 1998 považována za jednoznačného favorita. Podařilo se jí totiž využít celkového znechucení indických obyvatel politikou. Navíc lidé postupně začínají s touto stranou sympatizovat více než s Kongresem, jenž je stále častěji označován za stranu aristokratického typu. BJP se mj. podařilo zesílit svůj vliv i tam, kde jej donedávna neměla. Podle některých pozorovatelů se jí částečně daří také měnit svůj image protimuslimské strany v image strany konzervativní, umírněné a sekulární. Přesto jsou muslimové zdrženliví. BJP totiž ještě nedávno velmi silně akcentovala nutnost uniformity v zákonu o manželství a rozvodech, neskrývala svou nevoli k tradiční muslimské polygamii apod. Za největší přednosti BJP považovali analytici indické mocenské sféry její silnou pozici mezi vyššími kastami a vrstvami, jakož i silnou strukturu a charismatického vůdce.¹⁵ Za slabiny naopak označovali úzkou sociální základnu a slabou podporu na jihu unie, což se však nepotvrdilo.

Národní (nacionalistický?) a komunalistický akcent je stále ústředním tématem ideologie Indické lidové strany, ale v již poněkud umírněnější podobě. V hospodářských otázkách se strana ostře ohrazuje proti rozvíjení státního sektoru, proti státním zásahům do ekonomiky a proti plánování. BJP několikrát zdůraznila svůj zájem o podporu střední a drobné hinduistické vrstvy a pozemkových vlastníků. Ačkoli součástí její předvolební propagandy byla i tzv. indizace podniků (tedy znárodnění podniků, které jsou majetkem zahraničních investorů a vlastníků), ve svých povolebních krocích byla v této otázce poněkud střízlivější.

Komunistická strana Indie – marxistická (CPI-M)

Současné postavení v indickém parlamentu: CPI-M disponuje v dolní komoře federálního parlamentu 32 křesly a ve Sněmovně států je zastoupena 15 poslanci, což znamená, že v žádném případě nejde o stranu bezvýznamnou, ba naopak! Tento subjekt je součástí fronty indických levicových stran, která je významným integračním článkem Sjednocené fronty (UF).

Postavení CPI-M ve státech unie: Ačkoli tato strana není v současné době vládní stranou v žádném z pětadvaceti států unie, hraje významnou roli zejména ve státech Kérala, Tripura a Západní Bengálsko, kde má skutečně silnou pozici.

Stručný vývoj strany: Strana se v roce 1964 oddělila od Komunistické strany Indie (CPI). Rozkol byl výsledkem dlouhodobějšího sporu mezi ortodoxním „pravicově-oportunistickým“ prosovětským křídlem (dnešní CPI) a pročínskou levicovou frakcí (dnešní CPI-M). Silnější parlamentní pozice si zpočátku uchovala CPI, ovšem jako dynamičtější síla se v dlouhodobé perspektivě projevila spíše její sesterská „marxistická“ komunistická formace.

V období 1989–1991 tato strana podporovala menšinovou vládu Národní fronty a její význam stoupl poté, kdy se stala součástí Levicové fronty, a tím i koaličního uskupení Sjednocená fronta, které tvořilo menšinovou vládu s podporou INC v letech 1996–1998. Tento subjekt je dodnes integrálním článkem v současnosti opoziční UF.

Cílem strany je prostřednictvím socialistické revoluce nastolit v zemi komunistickou společnost. Původem pročínská strana deklarovala svou nezávislost na Číně v roce 1968 a v roce 1976 kritizovala jak sovětský „revizionismus“, tak i „maoistickou teorii tří světů“. Součástí jejího programu je respektování práva na práci, zvýšení pravomocí jednotlivých indických států, znárodnění monopolů, zrušení pozemkového vlastnictví, dodržování a ochrana muslimských práv a práv menšin vůbec, jakož i nastolení rovnoprávnosti všech jazyků na území Indie.

Komunistická strana Indie (CPI)

Současné postavení v indickém parlamentu: CPI je v dolní komoře parlamentu zastoupena devíti poslanci a v horní komoře její politiku prosazuje pět zákonodárců. Stejně jako CPI-M je i ona jako součást Levicové fronty členem opozičního uskupení Sjednocená fronta.

Postavení CPI ve státech unie: Komunistická strana Indie netvoří v žádném ze států federace vládu. Jistou pozici si dnes prakticky uchovává již jen v „komunistických baštách“ Indie, tedy ve státech Kérala, Tripura a Západní Bengálsko.

Stručný vývoj strany: CPI vznikla již v prosinci 1925. V podstatě šlo o reakci na vývoj v Evropě, kde byla 20. léta rájem pro zakládání těchto stran. O jejímu vývoji po roce 1952 jsem se zmínil již v rámci deskripce geneze její marxistické „sestřičky“. Po rozkolu a odštěpení CPI-M dosáhla asi největšího úspěchu ve volbách v roce 1967, kdy získala 23 křesel. V pozdějších letech však její význam spíše upadal a její výsledky ve volbách byly čím dál tím menší. Na celonárodní úrovni je však nutné s touto národní stranou počítat, neboť je též integrální součástí UF. Přitom jde o silně prosovětskou stranu, která odsoudila jak maoistickou, tak i evropskou (tedy jak titovskou, tak i např. maďarskou) formu komunismu.

Lidová strana (JL)

Současné postavení v indickém parlamentu: Tato středová strana je v dolní komoře parlamentu zastoupena šesti poslanci a ve Sněmovně států disponuje 16 mandáty. Byla a je stále vůdčí silou v rámci dnes opoziční Sjednocené fronty.

Postavení JL ve státech unie: JL dnes tvoří jednobarevnou vládu ve státě Kárnataka. Velmi silnou pozici má však i ve státech Urísa a Bihár. V období 1987–1992 hrála významnou roli také ve státech Gudžarát a Arunáčalpradéš.

Stručný vývoj strany: Tento subjekt byl zformován v roce 1989 z většiny fragmentované Strany lidu (*Lók Dal*).¹⁶ JL se stala jádrem opoziční koalice Národní fronta, vytvořené v srpnu 1988. Ve federálních volbách v roce 1989 získala 141 mandátů, a tak se stala druhým nejsilnějším subjektem za Kongresem. Tehdejší výsledky voleb vyústily v sestavení menšinové vlády Národní fronty, v níž byla JL stěžejním kamenem.

Zmíněná Národní fronta se před volbami v roce 1996 spojila s koalicí komunistických a socialistických stran (Levicová fronta), a tak vytvořila Sjednocenou frontu, která tvořila

vládu v letech 1996–1998. Přitom Lidová strana je vůdčí silou Sjednocené fronty, a proto není divu, že oba premiéři (Déve Gauda i Inder Kumár Gudžrál) obou vlád UF v období 1996–1998 byli členy právě této strany.

Strana utlačovaných mas (BSP)

Současné postavení v indickém parlamentu: Ve Sněmovně lidu tuto stranu reprezentuje pět poslanců a v horní komoře disponuje třemi mandáty. Jde o velmi mladou národní stranu.

Postavení BSP ve státech unie: Ačkoli není v žádném státě vládní stranou, sehrává podstatnou roli ve stranické soustavě státu Uttarpradéš.

Stručný vývoj strany: BSP, strana usilující o reprezentaci „nedotknutelných“, nejnižších kast (dalitů), vznikla v roce 1991. Ve volbách v roce 1996 byla jednou z dvanácti subjektů, kterým se podařilo získat v dolní komoře alespoň deset mandátů. Strana utlačovaných mas jich získala jedenáct. Tento subjekt není součástí UF, a tak se poněkud dostává na periferii zájmu a relevance. Je otázkou, zda jde skutečně o stranu národní, i když mezi tyto strany ji řadí jak M. Strmiska, tak i oficiální seznam Indické volební komise. Avšak další materiál o politickém systému Indie z Informačního střediska Indického parlamentu ji prezentuje spíše jako semiregionální stranu.

Sjednocenecká strana (SAP)

Současné postavení v indickém parlamentu: SAP je v dolní komoře národního parlamentu zastoupena třinácti poslanci (jeden byl jmenován prezidentem jako zástupce anglo-indické komunity), avšak v horní sněmovně její reprezentant chybí.

Stručný vývoj strany: Strana, která není v žádném státě unie tak relevantní, vznikla v rámci diaspory Lidové strany v roce 1991.¹⁷ Jde asi o nejmladší národní stranu vůbec. O tom, zda lze tuto stranu považovat za národní, platí to, co jsem uvedl v případě BSP. Nicméně jde – uvědomíme-li si současnou pozici tohoto subjektu ve Sněmovně lidu – o stranu důležitou. Tato socialistická strana není členem UF.

Charakteristika stranického systému v Indii (místo závěru)

Indická stranická soustava prodělala v posledních letech radikální změny a zcela změnila svou podobu, kterou si dlouhou dobu uchovávala. Proto si myslím, že již ani není nutné zdůvodňovat to, proč se právě forma indické národní stranicko-politické soustavy tolik vymyká výše uvedené Duvergerově hypotéze. Ačkoli je pro volby do dolní komory federálního parlamentu používán volební systém jednokolový většinový v britské podobě, bipartismus bychom v Indii jen sotva hledali. Právě tato indická politická praxe ukazuje na nutnost nepřeceňování vlivu technického faktoru na podobu stranického režimu. Na formu soustavy politických stran v Indii působí totiž jiné faktory. Právě etnická, jazyková a náboženská pluralita a fragmentovanost indického území jsou příčinami zcela jiné podoby stranického režimu než podoby bipartistické. Uvědomíme-li si navíc skutečnost, jakou pozici a úlohu sehrávají státní strany jednotlivých států indické unie i na federální úrovni, pak se již nelze divit existenci této výjimky z hlediska kredibility Duvergerových zákonů.

Maxmilián Strmiska rozlišuje v období od roku 1952 (kdy se konaly první federální volby do dolní komory parlamentu samostatné Indie) do roku 1996 (který je pro indický stranický systém skutečně zlomovým mezníkem) *šest hlavních fází evoluce indické národní (federální) stranicko-politické struktury:*

* období 1952–1969: *epocha „kongresového systému“;*

* období 1969–1977: *mezi destabilizací a restabilizací systému převládající strany;*

* období 1977–1980: *„období Džanty“;*

* období 1980–1989: *období „vln“ – nový vzestup a úpadek Kongresu;*

* období 1989–1991: *Národní fronta a soumrak epochy „antikongresismu“;*

* období 1991–1996: *mezidobí převahy Kongresu, bipolarismus a tripolarismus.*

Na těchto šest fází pak prakticky navazuje vývojové období od května roku 1996 do dnešních dní, tedy etapa, v níž se uskutečnily dvoje volby, jejichž vítězem se stala Indická lidová strana, a kdy se čeká na výsledky dalších předčasných voleb, jež se uskuteční na podzim letošního roku.

S výjimkou období let 1977–1980 a 1989–1991 byl Indický národní kongres do roku 1996 vládnoucí stranou. V letech 1977–1980 se vlády ujaly strany *Džanty* a v letech 1989–1991 vládlo koaliční uskupení Národní fronta. Do roku 1996 zvítězil Kongres s výjimkou voleb v roce 1977 ve všech federálních volbách do národního parlamentu. Nejvíce mandátů získal i ve volbách v roce 1989, avšak tehdy obrovského úspěchu dosáhla i Lidová strana, která zabránila tomu, aby se Kongres stal vládní stranou. Proto byla Rada ministrů vytvořena právě stranami Národní fronty, které dohromady držela pouze idea antikongresismu. Ideologicky si byly totiž velmi vzdálené. Ačkoli se během 44 let od prvních voleb v roce 1952 do roku 1996 objevily ony dvě výjimky a také jisté vlny vzestupů, ale i úpadků, lze jednoznačně říci, že INC byl na indické politické scéně jasně dominující politickou stranou. Jeho pozice téměř permanentně vládnoucí strany a celá série výrazných volebních zisků pak jen dokazují, že použití pojmu *systém predominantní strany* (pro potřeby deskripce stranické soustavy v Indii v tomto období) je zcela oprávněné. Strmiska pak v rámci této soustavy převládající strany rozlišuje v letech 1952–1969 éru tzv. *kongresového systému*.¹⁸

Toto období kongresového systému podle jeho názoru končí rokem 1969, kdy se datuje rozkol uvnitř Kongresu na INC(R) a INC(O). Systém predominantní strany, jenž se utvořil na indické federální scéně 50. a 60. let, v sobě zahrnoval všechny podstatné rysy, aby o něm bylo možné hovořit jako o systému *sui generis*. INC, zejména za vlády Džaváharlála Néhrúa, byl formací s velmi vyvinutou schopností agregace, která byla schopna reprezentovat a prosazovat široké spektrum zájmů. Kongres tím, jak pokrýval neuvěřitelně široký ideově-politický prostor, prakticky vytlačoval ze scény ostatní politické subjekty, nebo je přinejmenším stavěl pouze do role periferních stran. Přesto však nemohl ostatní strany eliminovat. Tomu bránila zejména nepřekonatelná variabilita indické společnosti, ale i skutečnost, že INC tyto strany vlastně i potřeboval, nikoli však jako rovnocenné rivaly, ale jako doplňkové partnery. Stabilita „kongresového systému“ byla založena na dvou základních premisách. Především šlo o absenci jiné relevantní strany (stran) představující vůči Kongresu věrohodnou alternativu a o zachování schopnosti INC kontrolovat a „pokrývat“ široký politický prostor, aniž by byla narušena elementární koherence strany.

S narušením právě této vnitřní stranické soudružnosti v roce 1969 přichází konec éry „kongresového systému“, nikoli však konec soustavy převládající strany. Nicméně INC po roce 1969 již přestal být néhrúovským nástrojem produkujícím konsenzus, naopak se čím dál více stával instrumentem reálné mocenské politiky, a to často i velmi agresivní.

Období vlády *Džanty* nepřineslo odklon od systému predominantní strany především zásluhou roztříštěnosti stranicko-politické scény. Zejména tato fragmentace prakticky vyloučila potenciální přechod k logice bipartismu, nebo alespoň dualismu dvou jasně rozeznatelných relevantních stran, jež by tvořily jádra homogenních alternativních koalic. V této době existovaly dvě možnosti dalšího vývoje, buď by došlo rozkladem všech velkých stran ke zformování nestabilního a atomizovaného multipartismu, anebo ke znovuetablování systému predominantní strany. Naplnila se druhá alternativa, která se udržela až do roku 1996. Se vznikem BJP, jež se začala pro řadu voličů stávat díky svému nacionalistickému programu stále atraktivnější, však dochází k jistým novým trendům, které v roce 1989 vyústily v určité postupné „otevírání se“ federálního systému stran. V letech 1991–1996 se začínají ukazovat jisté proměny politického potenciálu INC a jeho kapacity využívat své postavení levostředové strany a „pilíře“ režimu. Soustava převládající strany se začala hroutit. Narůstající soutěživost v rámci indického stranického systému nahrávala zejména

více či méně dynamickým článkům tohoto systému, tedy Indické lidové straně a různým regionálním a semiregionálním subjektům. Začaly se prosazovat rysy multipartismu, v němž se mnohem důležitějšími začaly stávat státní strany. V situaci, v níž by ve federální soustavě působila pouze jedna „velká“ relevantní politická formace (Kongres), by tento moment asi napomáhal k opětovnému etablování systému predominantní strany. Tomu však bránila především přítomnost BJP. Otevřeno zůstalo pouze to, zda se další vývoj stočí k bipolární struktuře federální stranicko-politické soustavy, anebo zda se ostatním relevantním státním i národním subjektům podaří vytvořit koaliční uskupení, a tak zformovat nezávislou „třetí sílu“, a tím systém obrátit směrem k tripolární podobě. Je však zcela jasné, že po roce 1988 postupně mizely a vymizely podmínky pro eventuální návrat k systému predominantní strany. Naopak došlo k prosazování trendů vedoucích k etablování multipartismu.

Touto „třetí silou“ se pak stala Sjednocená fronta utvořená v roce 1996 patnácti ideologicky velmi vzdálenými stranami. V federálních volbách v roce 1996 skončila na druhém místě za BJP a před INC. Okolnosti způsobily, že se v letech 1996–1998 pyšnila pozicí vládnoucí strany. V předčasných volbách v roce 1998 skončila třetí za BJP a INC a zaznamenala do jisté míry značný propad v počtu získaných křesel ve Sněmovně lidu.

Budeme-li Sjednocenou frontu považovat za skutečně konsolidovanou politickou sílu a zůstane-li takovou i po volebním neúspěchu v roce 1998 jako opoziční subjekt, pak ji můžeme pokládat vedle BJP a INC za třetí relevantní formaci. *Indický multipartismus* bychom pak mohli označit za *tripolární*. Avšak v posledním období se naopak Sjednocená fronta ukazuje jako těleso, které je v době, kdy jeho stranické součásti jsou opozičními hráči, tělesem velmi nekonsolidovaným. UF vykazuje soudružnost pouze v obdobích před volbami a v obdobích předvolebních kampaní a pak zvláště v době, kdy se stane relevantní silou, ať již vládní (1996–1998), nebo opoziční, na jejímž souhlasu stojí vláda jiné strany (1991–1996). Budeme-li tak UF charakterizovat jako seskupení účelové, nekoordinované a nekonzistentní, pak musíme v případě Indie hovořit o bipolárním, nikoli o tripolárním multipartismu. Je možné, že se u malých regionálních, ale relevantních stran dočkáme integračních trendů, a proto i pozitivních změn, což by muselo vést též k redefinici polarit indického multipartismu. Je patrné, že jde o mutlipartismus *sui generis*, tj. vícestranický režim vyjadřující daný indický kontext.

Pokud by však došlo k rozpadu UF, pak bychom díky obrovské roztržičnosti dolní komory parlamentu mohli hovořit o extrémním (atomizovaném) multipartismu při paralelní existenci dvou relevantních stran. Pokud bychom odhlédli od fragmentovanosti Sněmovny států, mohli bychom vidět jisté náznaky bipartistické formy (existence dvou relevantních stran), ale již těžko bychom viděli existenci bipartistického mechanismu (obě relevantní strany se u moci střídají a formují jednobarevné kabinet), který musí – chceme-li systém nazývat bipartismem – existovat společně s bipartistickou formou. Jde ale skutečně jen o hypotézu a provokace. Tak, jako již není možný návrat k systému predominantní strany, je i nemožné, aby se v Indii zrodil klasický bipartismus. Díky regionalizaci politiky a díky stále silnějšímu proplétání federální (národní) a regionální (státní) úrovně stranicko-politického systému budou státní strany tvořit stále podstatnější pilíře režimu, na nichž bude závislá při tvorbě koaliční (!) vlády jak BJP, tak v případě příštího volebního úspěchu i INC.

6. června 1999

¹ Viz Duverger, M.: *L'influence des systemes electoraux sur la vie politique*. A. Colin, Paris 1950, s. 13–69. Viz též Duverger, M.: *Les parties politiques*. A. Colin, 1951, 10. vyd., Paris 1981, s. 291 a násled., s. 306 a násled.

² Každoročně se proto 26. leden slaví jako státní svátek, jako Den republiky.

³ Systém jednojmenného přenosného hlasování (anglicky *single transferable vote*) je obecně pokládán za určitý druh volebního systému poměrného zastoupení.

⁴ V anglické literatuře se pro tuto komoru používá anglický překlad *Council of States*, tedy Rada států. Já jsem se však přidržel hindského originálu, kde slovo *sabha* znamená sněmovna. Názvu Sněmovna států, nikoli tedy Rada států, užívají též autoři knihy *Státy a území světa*.

⁵ Z důvodu bezpečnosti během voleb a z důvodu schopnosti volby vůbec uspořádat (oprávněných voličů bylo ve volbách v roce 1998 téměř 605 milionů) byly volby rozvrženy do několika fází. Ta nejpodstatnější proběhla v únoru a březnu 1998, v červnové fázi šlo již pouze o zvolení tří křesel ve třech obvodech, které se nacházely ve dvou vysoko položených státech unie, kde dlouhou dobu panuje krutá zima.

⁶ Sjednocená fronta šla do voleb v roce 1998 jako koaliční seskupení 15 menších subjektů. Tato levostředová koalice v sobě zahrnovala jak strany propagující liberalizaci ekonomiky, tak i strany jasně socialistické až marxistické. Podstatné je to, že součástí této koalice byly obě indické komunistické strany a také Lidová strana, což jsou národní strany.

⁷ Prezidentova účast ve volbách byla velkým překvapením a hlavně bezprecedentním zásahem do indických tradic, podle nichž se hlava unie voleb neúčastní, aby tak před veřejností demonstrovala svou stranickou nezájatost. Prezident Nárájanan svou účast odůvodnil konstatováním, že pouze naplňuje své volební právo.

⁸ Brněnský politolog M. Strmiska uvádí ve své práci o indickém stranickém systému 8 národních a 38 státních stran. Já však v této stati používám údaje, které oficiálně na internetové síti uveřejnila Indická volební komise 10. 1. 1998.

⁹ Tato strana nese název Anninova podle jména C. N. Annaduraiho, historického vůdce drávidského hnutí, který zemřel v roce 1969.

¹⁰ Indické politické strany volí často své názvy v angličtině. To je např. INC či obě indické komunistické strany. Užívají-li pak hindského, či jiného cizojazyčného názvu, ponechávají někdy výraz party, ovšem ve vlastním přepisu jako pártí (ačkoli hindský výraz pro stranu je dal). To je zase např. BJP, BSP či SAP.

¹¹ Pokud jde o přehled vládnoucích stran v jednotlivých státech unie, vycházím z údajů ze srpna 1998.

¹² Důvodů bylo hned několik: usilovné napadání a rozbití opozičních hnutí, ale i neuvážené kampaně režimu Indíry Gándhiové (zvláště kampaně nucené sterilizace nebo necitlivého likvidování velkoměstských slumů) atd.

¹³ Součástí bloku Džanta byly Džanata, Džanata Pártí a Lidová strana, INC(O) a další do té doby opoziční subjekty.

¹⁴ Indický lidový svaz hrál významnou roli na indické politické scéně zejména v 50. a 60. letech.

¹⁵ Před volbami byl hlavním kandidátem BJP na post premiéra Vádžpeji, a to i přes svůj vysoký věk (71 let). V indickém politickém kontextu jde však spíše o přednost a o běžnou politickou praxi, což dokazují i výše uvedené věky prezidenta a viceprezidenta indické unie.

¹⁶ Strana lidu vznikla v roce 1974. Šlo o výsledek integračních snah pravicových opozičních sil. Strana lidu měla být nacionalistickou alternativou INC. Zahrnovala sedm politických stran. V jejím čele stanul Čaran Sinh, dříve přední politik Kongresu.

¹⁷ V roce 1991 se v rámci diaspory Lidové strany staly malými, leč na federální úrovni relevantními stranami jak SAP, také i další socialistické strany – Socialistická lidová strana či velmi vlivná a silná Socialistická strana (ta dnes disponuje v dolní komoře parlamentu dvaceti mandáty a v horní komoře osmi).

¹⁸ Označení „Congress system“ zpopularizoval především indický politolog R. Kothari.

Literatura

Day, J. A. (ed.): Political Parties of the World. St. James Press, Longman Group, London 1988.

Kurian, T. G. (ed.): World Encyclopedia of Parliaments and Legislatures. Sv. I. Congressional Quarterly Inc., Washington, D.C. 1998.

Liščák, Fojtík: Státy a území světa. Edice Libri. Praha 1998.

Novák, M.: Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia. Slon, Praha 1997.

Strmiska, M.: Soustavy politických stran v Indii (od „kongresového systému“ k multipartismu). Masarykova univerzita, Brno 1997.

Weiner, M.: Party Politics in India. The Development of a Multiparty System. Princetown University Press, Princetown 1957.

Elektronické materiály („on-line“)

Bharátija Džanata Pártí (<http://bjp.org/>).

Election Special (<http://india.indiagov.org/election/e0menu.htm>).

Government and Politics (India Time) (<http://www.indiatime.com/govt/govern.htm>).

India Daily Information Service (<http://www.indiadaily.com/>).

Lok Sabha (<http://alfa.nic.in/html/loksabha.htm>).

News from India (<http://www.indolink.com/INDNews/index.html>).

Political Facts (<http://rpinfo.its.rpi.edu/shishz/political.html>).

Rajyia Sabha (<http://alfa.nic.in/rsmpr/rajyasab.htm>).

States of India (<http://india.indiagov.org/states/>).